

REFERATUL DE EVALUARE A MINORULUI – STUDIU PRIVIND CORELAREA PREVEDERILOR TEORETICE CU PRACTICA NAȚIONALĂ

Grefier Andreea-Lucia RUS

Abstract

The premise used in this article is that of finding a real mechanism to help the judiciary in its fight against juvenile delinquency, which is a real problem of our days, a problem that evolves at the same pace...or even at a greater one, with the society and its technological breakthroughs, aiming therefore to determine the real possibilities and identify strategies for implementing social policies for children cases, has nevertheless established the primary need of identifying the problems existing. The need for legislative changes is therefore utterly necessary in order to improve, for example, the sanction applied in cases where the minor's assessment report has not been carried out or has been carried out incorrectly, a mechanism which has become a real support for the judge in need of determining the most appropriate educational measure to be applied to the juvenile offender. From this point of view, extending the possibility of a judgment which is not necessarily based on a social investigation of the defendant may open the way to superficiality or to a lack in the establishment of the judicial truth, a basic objective in the criminal process.

Similarly, upon analysing the various regulations concerning the criminal liability of minors, especially those who are assessed by the probation officers, the criminal measures applied by the judge have determined the need of a singleinbound regulation or act as can be found, for example, in French or Spanish legislations. The positive aspect of the whole process revealed that a "social construction hypothesis" in which the minor is educated (or re-educated, where appropriate) to become a good citizen, as opposed to the classical one, oriented towards limitations and stigmatisation that are not beneficial, is the most crucial aspect of it all.

Key words: *juvenile delinquency, children illegal behaviour, juvenile criminals, minor assessment plan*

În plin proces de aliniere a legislației naționale la cea europeană, sistemul juridic românesc a cunoscut o serie de schimbări care vizează aspectele criminologice privind evoluția infracțională a minorilor, un aspect relevant atunci când vine vorba despre eficientizarea educației lor, în speranța unei mai mari conformări la reguli. Unul dintre elementele de noutate în deceniul trecut, dar care

evoluează și se îmbunătățește continuu, este cel referitor la modul de abordare al minorului – ca cetățean și subiect de drept. Utilizarea metodelor coercitive orientate în special pe identificarea erorilor și corectarea lor, eficientizarea reintegrării sociale ulterior comiterii unei fapte antisociale, de orice gravitate, precum și stabilirea unor măsuri educative în locul pedepselor din Codul penal anterior, nu ar fi viabile în lipsa unor elemente de suport în timpul procesului penal. Astfel, implementarea referatului de evaluare a minorului, ca un real sprijin dat procurorului în timpul urmăririi penale, respectiv judecătorului în timpul judecății, este unul din elementele care vizează apropierea justiției noastre continentale de ideologia de echitate specifică sistemului de Common-Law. Se consideră astfel că analiza etiologică a comportamentului delicvenților juvenili ar aduce beneficii sporite tuturor părților implicate în procesul de conștientizare și îndreptare a minorilor infractori, respectiv prin identificarea măsurii educative potrivite care să determine o „resetare” socială a acestor subiecți de drept.

Pornind de la o privire de ansamblu a legislației incidente în materie, din perspectivă istorică și apoi de actualitate, apare ca fiind importantă descrierea întregii proceduri prin identificarea elementelor teoretice într-un context practic, respectiv într-un studiu de caz ce vizează procesul efectiv prin care persoana competentă elaborează referatul și prezintă, în complexitatea lor, cauzele și consecințele comportamentului antisocial analizat, cu stabilirea metodelor optime de coerciție și reintegrare a subiectului. Preponderentul caracter practic al referatului de evaluare este deosebit de important din perspectiva posibilității extrapolării în vederea identificării unor soluții legislative mai performante, dezideratul fiind acela de a susține în mod eficient pătura socială vulnerabilă și care necesită o protecție sporită crescută, și anume minorii.

Cercetările criminologice în materia delicvenței juvenile au statuat necesitatea reglementării unui regim juridic specific acestei categorii de subiecți ai infracțiunii, având în vedere insuficienta formare și dezvoltare bio-psiho-fizică, a predispoziției minorilor la săvârșirea de acțiuni ilicite *lato sensu*, precum și a impactului psihologic pe care îl poate avea aplicarea unei sancțiuni penale asupra unei persoane. Lipsa maturității depline a acestor subiecți ai infracțiunii a determinat înfăptuirea unui sistem sancționator, care să îmbine latura represivă cu latura educativă a procesului penal¹.

Codul de procedură penală reglementează o procedură specială aplicabilă minorilor chemați să răspundă penal pentru acțiunile sau inacțiunile lor ce constituie infracțiuni, norme cu caracter special (*lex specialia*), care derogă sau care se aplică în completarea procedurilor de drept comun (*lex generalia*)². În acest

¹ A se vedea Vintilă Dongoroz (coord.), *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea specială*, vol. II, Editura Academiei, 1976, București, p. 375.

² A se vedea Andrei Zafăruș, *Procedură penală. Partea generală. Partea specială*, Ediția a 2-a, Editura C.H. Beck, 2015, București, p. 515.

sens, art. 504 alin. (1) Cod procedură penală prevede, cu caracter de regulă generală, că fazele procesului penal privind minorii se desfășoară potrivit procedurii obișnuite, aplicându-se în completare sau prin derogare procedura specială. *Sedes materiae* este reprezentat de Titlul IV – „Proceduri speciale”, Capitolul III – „Procedura în cauzele cu infractori minori”, art. 504-520 Cod procedură penală.

Totuși, nu se poate concepe un regim derogatoriu al desfășurării procesului penal, în cauzele în care sunt implicați minori, fără a exista și un regim special al răspunderii penale. Dreptul substanțial reglementează în Partea generală a Codului penal, Titlul V – „Minoritatea”, regimul răspunderii penale a minorului, a sancțiunilor ce pot fi aplicate, precum și anumite norme cu caracter special, derogatorii de la principalele instituții de drept penal, precum pluralitatea de infracțiuni sau prescripția răspunderii penale.

Amintim că sistemul represiv adoptat de legislația română, în materia răspunderii penale a minorilor, are un caracter relativ, iar nu absolut, nu orice minor putând fi subiect pasiv al raportului juridic penal de conflict. Din acest punct de vedere, răspunderea penală a minorilor trebuie să respecte drepturile și libertățile acestora, astfel încât să fie trași la răspundere penală potrivit vinovăției lor și ținându-se seama de capacitatea și dezvoltarea intelectuală a acestora. Politica penală românească urmărește reabilitarea minorilor mai mult decât angajarea răspunderii lor penale. Fazele procesului penal trebuie să respecte rigorile impuse de calitatea specială a infractorilor, completul de judecată fiind specializat în cauze cu infractori minori³, potrivit Legii nr. 304/2004 privind organizarea judiciară.

Așadar, regulile principale care guvernează procedura în cauzele cu minori sunt regăsite pentru faza de judecată, în art. 504-520 din Codul de procedură penală, dar și în Legea nr. 284/2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, lege care are rolul de a transpune prevederile Directivei (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale⁴. Aceste articole trebuie să fie completate cu regulile generale din dreptul penal material, în privința răspunderii penale a minorilor, și anume: art. 113-134 Cod penal. Deși prevederi referitoare la minori se regăsesc în tot cuprinsul Titlului V din Codul penal, doar cele de mai sus prezintă relevanță pentru prezenta lucrare.

Alte cadre normative de o importanță covârșitoare în privința acestui subiect sunt reprezentate de Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, iar la nivel unional trebuie avute în vedere: Convenția Europeană

³ Anastasiu Crișu, *Drept procesual penal. Partea specială*, Ediția a 2-a, Editura Hamangiu, 2020, București, p. 448.

⁴ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L132/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=IT>.

a Drepturilor Omului⁵, Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene⁶, Directiva 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale⁷, Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale⁷, Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale⁸. Astfel, este imperios necesar ca prevederile naționale să fie în perfectă concordanță cu cele unionale și completate unde este necesar cu acestea, deoarece numai în acest mod se poate realiza o uniformizare a respectării drepturilor procesuale în cauzele în care persoanele supuse procedurilor penale nu au atins vârsta majoratului.

În problematica de față, legiuitorul român a decis să transpună Directiva (UE) 2016/800 prin adoptarea Legii nr. 284/2020. Nu se poate să nu remarcăm termenul îndelungat de care legiuitorul are nevoie pentru a uniformiza, cel puțin parțial legislația națională cu cea unională, având în vedere durata de 4 ani care a curs între apariția Directivei și adoptarea Legii nr. 284/2020, dar orice pas înainte în acest demers este binevenit, chiar mai anevoios fiind, din cauza lacunelor legislative de care sistemul nostru suferă⁹.

În considerarea necesității de dezvoltare normală a copiilor, cât și pentru asigurarea unor garanții procedurale pentru minorii care au statutul de suspect sau inculpat, respectiv pentru copiii cărora li se aplică un mandat european de arestare¹⁰, conform Directivei (UE) 2016/800, dacă persoanele căutate erau copii în momentul când au început să facă obiectul procedurilor, dar între timp au împlinit vârsta de 18 ani, ar trebui să se țină cont de toate circumstanțele cauzei, inclusiv de gradul de maturitate și de vulnerabilitate al persoanei în cauză, respectiv putându-se aplica procedura specială până când tânărul împlinește vârsta de 21 ani. Mai mult, un minor care a avut calitatea de martor iar ulterior a dobândit-o pe cea de suspect sau inculpat, are dreptul de a nu se auto incrimina și dreptul de a

⁵ https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf.

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.

⁷ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L280/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0064&from=NL>.

⁸ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L142/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32012L0013>.

⁹ Pentru opinia prezentată *in extenso*, a se vedea Andreea Varodi, *Procedurile în cauzele cu minori. Faza de judecată*, articol publicat pe site-ul juridice.ro, accesat la data de 13.04.2022: <https://www.juridice.ro/716664/procedurile-in-cauzele-cu-minori-faza-de-judecata.html>.

¹⁰ Și nu numai, Uniunea Europeană dezvoltând o politică în sensul respectării drepturilor fundamentale ale tuturor cetățenilor unionali, cu precădere a minorilor. Pentru detalii, a se vedea Indexul oficial al U.E. privind drepturile minorilor în procedurile judiciare, particularizat pentru fiecare stat membru în parte, accesat la adresa: <https://e-justice.europa.eu/printContentPdf.do?printPdfAll=1&plang=ro&idTaxonomy=35998&action=printContentPdf&initExpCourtRes=1&useContId=188209>, la data de 13.04.2022.

păstra tăcerea, iar pentru exercitarea efectivă a dreptului său la apărare, respectiv a dreptului la un proces echitabil, fiind esențială confidențialitatea comunicării dintre copil și avocatul său, sau dreptul de a fi evaluat în mod individual și cât mai eficient, pentru a se identifica nevoie sale specifice de protecție, educație formare și integrare socială.

Un aspect sensibil privește ipoteza privării de libertate, optica legislativă fiind în sensul evitării sale, iar dacă totuși se recurge la acest tip de măsuri, înainte de a se stabili în mod definitiv dacă copilul a comis sau nu o infracțiune, trebuie avute în vedere riscurile posibile pentru dezvoltarea sa fizică, mentală și socială, precum și dificultățile în ceea ce privește reintegrarea sa în societate. La fel ca și în cazul celorlalte acte normative europene, se impulsionează respectarea optimă a dreptului la viață privată, iar ședințele de judecată ce privesc minori sunt doar în mod excepțional publice. Mai mult, pe lângă dreptul la informare, Directiva impune și dreptul minorului ca titularul răspunderii părintești să fie informat, dreptul la examinare medicală, dreptul la înregistrarea audio-video a interogatoriilor ori necesitatea specializării exprese a judecătorilor și procurorilor în acest domeniu.

În ceea ce privește urmărirea penală în cazul infractorilor minori, comparativ cu reglementare anterioară, nu au intervenit modificări sau completări semnificative. Astfel, conform prevederilor art. 504 Cod procedură penală: urmărirea și judecarea infracțiunilor săvârșite de minori, precum și punerea în executare a hotărârilor privitoare la aceștia se fac potrivit procedurii obișnuite, cu completările și derogările prevăzute în prezentul capitol și în secțiunea a 8-a a cap. I din titlul V al părții generale. În cursul urmăririi penale, procedura în cauzele cu infractori minori se aplică și persoanelor care au împlinit 18 ani, până la împlinirea vârstei de 21 de ani, dacă la data dobândirii calității de suspect erau minore, atunci când organul judiciar consideră necesar, ținând seama de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate. Ori de câte ori organul judiciar nu poate stabili vârsta suspectului sau a inculpatului și există motive pentru a se considera că acesta este minor, persoana respectivă va fi prezumată a fi minor. Rezultatele examinării medicale a minorului suspect sau inculpat asupra căruia s-a dispus o măsură preventivă privativă de libertate, efectuate în locul de deținere, potrivit legii privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului, sunt avute în vedere pentru a aprecia capacitatea acestuia de a fi supus actelor sau măsurilor dispuse în cursul procesului penal.

Referitor la persoanele chemate la efectuarea anumitor acte de urmărire penală, în condițiile interpretării date prin Decizia nr. 102/2018 de Curtea Constituțională¹¹, când suspectul ori inculpatul este un minor, la orice ascultare

¹¹ Publicată în Monitorul Oficial nr. 400 din 10 mai 2018, prin care s-a admis excepția de neconstituționalitate, constatându-se că sintagma „care nu a împlinit 16 ani” din cuprinsul art. 505 alin. (1) din Codul de procedură este neconstituțională.

sau confruntare a minorului, precum și la efectuarea oricărui alt act de urmărire penală – dacă consideră că prezența acestora este în interesul superior al minorului și nu este de natură să aducă atingere bunei desfășurări a procesului penal, organul de urmărire penală citează părinții acestuia ori, după caz, pe tutore, curator sau persoana în îngrijirea ori supravegherea căreia se află temporar minorul, precum și direcția generală de asistență socială și protecție a copilului din localitatea unde se desfășoară audierea. Neprezentarea persoanelor legal citate la ascultarea sau confruntarea minorului nu împiedică efectuarea acestor acte.

În transpunerea Directivei (UE) 2016/800 a fost amplificată în mod semnificativ și informarea minorului, atât cu privire la drepturile și obligațiile procesuale, cât și în ceea ce privește organizarea și desfășurarea activității procesuale, astfel cum se detaliază în cuprinsul art. 505 ind. 1 Cod procedură penală. În concret: *în cauzele cu suspecti sau inculpați minori, înainte de prima audiere, acestora li se aduc la cunoștință, pe lângă cele prevăzute la art. 108, și următoarele: a) informații cu privire la principalele etape ale procesului penal; b) dreptul ca părinții sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul sau un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar să primească aceleași informații comunicate minorului; c) dreptul la protecția vieții private, în condițiile legii; d) dreptul de a fi însoțiți de părinți sau, după caz, tutore, curator ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul sau de un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar, în timpul diferitelor etape ale procedurii conform prezentei legi; e) dreptul de a fi evaluați prin intermediul referatului de evaluare; f) dreptul la evaluare medicală și asistență medicală în cazul în care vor fi supuși unei măsuri preventive privative de libertate; g) măsurile preventive ce li se pot aplica, precum și dreptul ca măsura preventivă privativă de libertate să fie aplicată cu caracter excepțional, potrivit art. 243, perioada pentru care poate fi dispusă și durata maximă a măsurii preventive privative de libertate, condițiile pentru prelungirea și menținerea acesteia, precum și dreptul la verificarea periodică a măsurii, în condițiile legii; h) dreptul de a fi prezenți la judecarea cauzei; i) dreptul la exercitarea căilor de atac, în condițiile legii.* Toate comunicările către suspectul sau inculpatul minor se fac într-un limbaj simplu și accesibil, adaptat vârstei acestuia, precum și părinților sau, după caz, tutorelui, curatorului ori persoanei în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul – dacă acestea pot fi identificate, comunicarea nefiind contrară interesului superior al minorului.

Ca și noutate față de vechea reglementare, în cazul audierii suspectilor sau inculpaților minori se înregistrează cu mijloace tehnice audio și audio-video, atunci când acest lucru este posibil, aceleași dispoziții privind audierea aplicându-se și în faza de judecată. Legiuitorul a avut o grijă deosebită ca în cazul audierii, atunci când este vorba despre o persoană vătămată care este minor, victimă a unei infracțiuni de violență în familie, viol, agresiune sexuală, rele tratamente aplicate minorului, etc., după ce acestuia i se aduc la cunoștință drepturile, audierea să se

facă de persoane de același sex cu minorul, prevăzând totodată și obligativitatea înregistrării prin mijloace audio/video a audierii.

Potrivit prevederilor art. 506-510 Cod procedură penală, judecarea infractorilor minori se face de către instanțele judecătorești cu aplicarea procedurii obișnuite, care se completează cu dispozițiile cuprinse în Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, respectiv Regulamentul de ordine interioară a instanțelor judecătorești. Derogările existente în cazul judecării minorilor vizează compunerea instanței, referatul de evaluare, persoanele chemate la judecarea minorilor, desfășurarea propriu-zisă a judecății și apărarea exercitată în cazul inculpatului minor.

Cauzele în care inculpatul este minor se judecă potrivit regulilor de competență obișnuite de către judecători anume desemnați potrivit legii, instanța rămânând competentă să judece potrivit dispozițiilor procedurale speciale privitoare la minori, chiar dacă între timp inculpatul a împlinit vârsta de 18 ani. Dacă la data sesizării instanței inculpatul împlinise vârsta de 18 ani, dar la data dobândirii calității de suspect era minor, instanța investită, reținând cauza, poate decide aplicarea procedurii pentru cauzele cu infractori minori, atunci când consideră necesar, ținând cont de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate. La judecarea cauzei se citează serviciul de probațiune, părinții minorului sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul, care au dreptul și îndatorirea să dea lămuriri, să formuleze cereri și să prezinte propuneri în privința măsurilor ce ar urma să fie luate. Neprezentarea persoanelor legal citate nu împiedică judecarea cauzei.

Cauzele cu inculpați minori se judecă de urgență și cu precădere, ședința de judecată fiind nepublică, iar cu încuviințarea instanței, la desfășurarea judecății pot asista, în afară de persoanele arătate la art. 508, și alte persoane. Când inculpatul este minor cu vârsta mai mică de 16 ani, instanța, dacă apreciază că administrarea anumitor probe poate avea o influență negativă asupra sa, poate dispune îndepărtarea lui din ședință. În aceleași condiții pot fi îndepărtați temporar din sala de judecată și părinții ori tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul. La rechemarea în sală a persoanelor prevăzute la alin. (3) președintele completului le aduce la cunoștință actele esențiale efectuate în lipsa lor. Ascultarea minorului va avea loc o singură dată, iar reascultarea sa va fi admisă de judecător doar în cazuri temeinic justificate. Legea reglementează expres situația în care în aceeași cauză sunt mai mulți inculpați, dintre care unii minori și alții majori, nefiind posibilă disjungerea, judecata având loc potrivit dispozițiilor art. 507 alin. (1) și după procedura obișnuită. Cu privire la inculpații minori din aceste cauze se aplică dispozițiile referitoare la procedura în cauzele cu infractori minori.

Referitor la completul de judecată care judecă cauzele cu minori, potrivit art. 40 alin. (1) din Legea nr. 304/2004, completurile și secțiile specializate pentru

minori și familie, precum și tribunalele specializate pentru minori și familie judecă atât infracțiunile săvârșite de minori, cât și infracțiunile săvârșite asupra minorilor. Singurul tribunal specializat din țară pentru minori și familie este cel de la Brașov, înființat prin Ordinul Ministrului Justiției nr. 3142/C/2004, care a început să funcționeze efectiv începând cu data de 22 noiembrie 2004¹². Din păcate, Legea nr. 207/2018 privind modificarea și completarea Legii nr. 304/2004 a organizării judiciare nu a prevăzut în mod obligatoriu înființarea tribunalelor specializate pentru minori și familie în fiecare județ, iar pentru curțile de apel, se prevede același lucru ca și în cazul tribunalelor, respectiv înființarea de secții sau completuri specializate pentru minori, în funcție de necesități¹³.

În ceea ce privește punerea în executare a măsurilor educative neprivative de libertate, după rămânerea definitivă a hotărârii se fixează un termen pentru când se dispune aducerea minorului, chemarea reprezentantului legal al acestuia, a reprezentantului serviciului de probațiune pentru punerea în executare a măsurii luate și a persoanelor desemnate cu supravegherea acesteia, în condițiile specifice fiecărui tip de măsură educativă dispuse, fiind posibil și schimbarea regimului de executare, în condițiile art. 518 Cod procedură penală.

- Condiții particulare privind utilizarea referatului de evaluare a minorului

O altă dispoziție specială în ceea ce privește urmărirea și judecarea infractorilor minori o reprezintă întocmirea de către serviciile de probațiune a referatului de evaluare a minorului, înscris care are drept finalitate asigurarea unui cadru propice pentru tragerea la răspundere penală a minorului, ținând cont de specificul vârstei acestuia¹⁴.

Referatul de evaluare a fost introdus în legislația procesual penală din România prin Legea nr. 356/2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală, precum și pentru modificarea altor legi¹⁵, substituind un document prin care se realiza o activitate similară, și anume ancheta socială. Trebuie precizat că în vechiul Cod penal, anterior anului 2008, efectuarea referatului de evaluare era obligatorie atât pentru faza urmăririi penale, cât și pentru judecată, însă, din cauza faptului că activitatea serviciului de probațiune a fost efectiv deturnată în această direcție, a urmat o evidentă reconfigurare legislativă, urmărindu-se astfel și minimalizarea tergiversărilor cauzate de imposibilitatea continuării procedurii și, în consecință, a creării de situații conflictuale între

¹² A. Andone-Bontaș și alții, *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 513.

¹³ Bogdan Buneci, *Minorul. Subiect de drept din perspectiva interferenței criminalisticii cu normele procesual-penale*, Ed. Universul juridic, București, 2019, pp. 127-128.

¹⁴ Ion Neagu, Mircea Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, Ediția a III-a, revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 581.

¹⁵ Publicată în Monitorul Oficial nr. 677 din 7 august 2006.

organele de urmărire penală și ofițerii de probațiune. De asemenea, această orientare a activității de probațiune a condus și la neglijarea celorlalte îndatoriri de serviciu ale acestora din urmă, în detrimentul respectării scopului pentru care a fost concepută probațiunea – și anume reintegrarea socială a infractorilor. Aceste argumente au condus la concluzia că opțiunea cea mai bună este caracterul facultativ al referatului în faza de urmărire penală, respectiv obligativitatea întocmirii sale în timpul judecății în considerarea faptului că această sursă de informații furnizează judecătorului importante date privind persoana inculpatului, care să-i permită o mai bună individualizare a pedepsei¹⁶.

Reglementarea a fost menținută, în parte, și în actualul Cod de procedură penală, sens în care, conform prevederilor art. 506 alin. (1), în cauzele cu inculpați minori, organele de urmărire penală pot să solicite, atunci când consideră necesar, efectuarea referatului de evaluare de către serviciul de probațiune de pe lângă tribunalul în a cărui circumscripție teritorială își are locuința minorul, potrivit legii, iar potrivit art. 506 alin. (1) ind. 1, solicitarea referatului de evaluare este obligatorie în cazul în care minorul este trimis în judecată, în deplină concordanță și cu dispozițiile art. 7 alin. (5) din Directiva (UE) 2016/800, cu un amendament: dacă acest demers ar fi contrar interesului superior al minorului, situație ce excepție ce justifică chiar și lipsa efectuării referatului.

Întrebarea legitimă subsecventă este dacă prin activitatea de evaluare a minorului în cursul urmăririi penale ar fi afectat interesul superior al minorului? Și dacă da, atunci care ar fi ipotezele în care s-ar putea reține această împrejurare? Doctrina¹⁷ relevă faptul că evaluarea suspectului sau inculpatului minor reprezintă o activitate benefică pentru acesta, punând la dispoziția organelor judiciare un instrument util pentru justa soluționare a cauzei, prin satisfacerea celor două interese majore ale acestui tip de dosare penale, și anume interesul societății în tragerea la răspundere penală adecvată a acestei categorii de persoane, respectiv interesul superior al minorului. În acest context, ar putea fi caracterizată ca fiind vătămătoare pentru minor nu atât activitatea de evaluare, cât mai ales modalitatea de desfășurare a acesteia, sub aspectul întinderii în timp. De exemplu, în cauzele în care, deși nu a fost încheiat un acord de recunoaștere a vinovăției pe parcursul urmăririi penale, inculpatul minor intenționează să recunoască învinuirea în fața instanței, dosarul nu poate fi trimis în judecată din cauza întârzierii în efectuarea

¹⁶ Impunerea caracterului obligatoriu al referatului de evaluare a minorului numai pentru judecarea cauzei penale se reflectă sugestiv și în datele statistice ale serviciilor de probațiune (disponibile pe site-ul Ministerului Justiției). Astfel, în anul 2013, din numărul total de 7700 de referate, 6470 au fost întocmite la solicitarea instanțelor de judecată pentru persoane inculpate, 82 au fost întocmite la solicitarea instanțelor de judecată pentru copii care nu răspund penal și numai 1078 la solicitarea parchetelor. De asemenea, din numărul total de 770 de referate de evaluare întocmite, 5015 au vizat stabilirea situației minorilor și doar 2685 au vizat persoane majore – a se vedea nota de subsol nr. 1 de la pag. 582, *ibidem*.

¹⁷ Ion Neagu, Mircea Damaschin, *op. cit.*, pp. 582-583.

evaluării inculpatului. Această împrejurare, în ipoteza descrisă, putem considera că afectează în mod cert interesul superior al minorului, motiv pentru care soluția reglementată de lege constă în posibilitatea procurorului de a dispune trimiterea în judecată în absența referatului de evaluare, acesta urmând a fi solicitat de instanță.

O soluție la îndemână, pentru judicioasă respectare a exigențelor directivei ante-menționate, în conformitate cu care, pentru situația de excepție în care trimiterea în judecată se face în lipsa referatului de evaluare, documentul în discuție trebuie să fie disponibil "la începutul ședințelor de judecată în fața instanței", ar fi extinderea competenței judecătorului de cameră preliminară, în sensul de a putea solicita efectuarea evaluării încă din această etapă, situație în care referatul ar fi înaintat la dosarul cauzei cel mai târziu la începutul cercetării judecătorești, creând premisele unei soluționări rapide a cauzei.

Un aspect pozitiv este introducerea sintagmei „interesul superior al minorului”; este practic o reiterare a principiului care trebuie să ghideze întreaga procedură în care în prim-plan se află un copil. În interpretarea Comitetului pentru Drepturile Copilului¹⁸, această sintagmă are o triplă valență: trebuie înțeleasă ca drept material, ca principiu fundamental și ca o regulă de procedură. Ca drept material, „interesul primordial al copilului se aplică direct și poate fi invocat în fața instanțelor; privitor la valența de principiu fundamental conceptul impune interpretarea în sensul în care servește cel mai eficient protecției copilului, iar ca regulă de procedură, interesul superior reprezintă o garanție în luarea deciziilor”. Analiza care trebuie făcută este „dictată de complexitatea conceptului, și impune determinarea conținutului său concret de la caz la caz, astfel, nu poate fi aplicată o formulă generală. Se vor avea în vedere elemente precum: opiniile copilului, identitatea sa (origine, credințe, nivelul de educație, orientarea sexuală și religioasă etc.), păstrarea mediului familial, accesul la educație”. De aceea, încă o dată se dovedește cât de important este referatul de evaluare în luarea unei decizii juste de către instanță¹⁹.

Referatul de evaluare este reglementat prin Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune²⁰. Prin intermediul acestuia, serviciul de probațiune poate face propuneri motivate în privința măsurile educative care sunt necesar a fi luate față de minor; iar referatul va fi întocmit și transmis în termen de 21 de zile de la data solicitării acestuia de către instanța de judecată.

¹⁸ Conform *Manualului de drept european privind drepturile copilului*, accesat online la adresa https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ROM.pdf la data de 14.04.2022;

¹⁹ A se vedea Aurora Ciucă, *Interesul superior al copilului. Noi sensuri ale unei „formule magice”*, articol publicat pe site-ul Universul Juridic Mag, accesat online la adresa: <https://www.universuljuridic.ro/interesul-superior-al-copilului-noi-sensuri-ale-unei-formule-magice/> la data de 14.04.2022;

²⁰ Publicată în Monitorul Oficial nr. 512 din 14 august 2013;

In concreto, conform prevederilor art. 34 din actul normativ ante-menționat, referatul conține date despre mediul familial și social al minorului, situația educațională, profesională, conduita minorului, analiza comportamentului infracțional, riscul de săvârșire al unor infracțiuni, practic orice date relevante care îi oferă instanței indicii despre cumulul circumstanțelor care l-au condus pe inculpat spre săvârșirea infracțiunii respective încă de la o vârstă atât de fragedă. În momentul întocmirii referatului, consilierul de probațiune, care trebuie să fie o persoană temeinic pregătită în această privință, deoarece orice informații eronate conduc la consecințe grave în privința luării unei decizii de către instanța de judecată, poate colabora cu asistenți sociali, consilieri școlari, pedagogi, psihologi, medici. De asemenea, la solicitarea consilierului, instituțiile în a căror evidență se află copilul pentru îngrijire, tratament, protecție socială sau educație trebuie să pună la dispoziția acestuia în termen de 7 zile de la solicitare, toate informațiile necesare solicitate²¹.

O modificare importantă a fost adusă de către Legea nr. 284/2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală²², care introduce articolului 506, alineatul 4 indice 1 și dispune că *în cazul în care elementele care constituie baza referatului de evaluare se schimbă considerabil, organul de urmărire penală sau, după caz, instanța va solicita întocmirea unui nou referat de evaluare. Solicitarea se poate face din oficiu sau în urma sesizării făcute de serviciul de probațiune, de minor ori de către părinți sau, după caz, tutore, curator ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul, cu privire la schimbările intervenite*. Consider că elementele care se modifică într-o proporție majoră trebuie evaluate de către organele judiciare în funcție de fiecare cauză în parte, fiind imposibil de a se aplica un șablon unitar, având în vedere multitudinea cauzelor care pot conduce la schimbarea elementelor constitutive ale referatului²³.

În ceea ce privește lipsa referatului de evaluare, considerăm consecințele ca fiind importante; astfel, dacă soluționarea cauzei s-a desfășurat fără efectuarea unei anchete sociale, viciul de procedură va fi analizat sub lumina prevederilor nulității relative, atât timp cât aceasta nu se află printre cauzele de nulitate absolută expres prevăzute de Cod, fiind necesar să se dovedească faptul că, prin nerespectarea dispozițiilor alin. (2) ale art. 506 Cod procedură penală, s-a adus o vătămare părților și subiecților procesuali principali, vătămare care nu poate fi înlăturată decât prin desființarea hotărârii pronunțate în aceste condiții. Fiind vorba despre nulitate relativă, aceasta va putea fi invocată până la următorul termen de judecată cu procedura completă, în situația în care în mod evident încălcarea a survenit în

²¹ Potrivit art. 34 alin. (4) din Legea 252/2013, structura și formatul standard ale referatului de evaluare se stabilesc prin Regulamentul de aplicare a dispozițiilor legii, adoptat prin H.G. nr. 1079/2013.

²² Publicată în Monitorul Oficial nr. 1201 din 9 decembrie 2020.

²³ Andreea Varodi, *Procedurile în cauzele cu minori. Faza de judecată*, articol publicat pe site-ul [juridice.ro](https://www.juridice.ro/716664/procedurile-in-cauzele-cu-minori-faza-de-judecata.html), accesat la data de 13.04.2022: <https://www.juridice.ro/716664/procedurile-in-cauzele-cu-minori-faza-de-judecata.html>.

timpul judecății. Raportat la faptul că referatul trebuie să existe la dosarul cauzei până la începerea dezbaterilor în fața primei instanțe, hotărârea viciată va putea fi censurată doar pe calea apelului.

În fine, conchidem prezentarea prevederilor legale relevante cu statuarea asupra valorii probante a referatului de evaluare. Luând în calcul modalitatea de obținere a acestuia, dar și elementele pe care le conține, consider că referatul de evaluare este un mijloc de probă (mijloacele de probă sunt acele mijloace legale prin intermediul cărora probele sunt administrate în procesul penal, informațiile necesare rezolvării cauzei fiind relevate de organele judiciare și celorlalți participanți la activitatea judiciară²⁴) prin intermediul căruia se vor administra probe indirecte (informațiile cu privire la situația psihologică și socială a inculpatului). Prin probe indirecte se înțeleg probele care nu dovedesc direct existența ori inexistența faptei sau vinovăția ori nevinovăția inculpatului, dar care prin coroborarea lor duc la concluzia că fapta a fost săvârșită sau că inculpatul este vinovat sau nu. O corectă soluționare a cauzei penale prin probe indirecte necesită o corelare și raționamente logice lipsite de lacune, care să susțină dincolo de orice îndoială rezonabilă (standard care este obligatoriu să fie respectat de către judecător), concluzia existenței infracțiunii și săvârșirea acesteia de către inculpat²⁵.

Așa cum statuează prevederile art. 103 Cod procedură civilă, în dreptul procesual penal român, probele nu au o valoare prestabilită, soluția în cauză fiind luată prin analizarea întregului probatoriu administrat. Astfel, odată cu analizarea informațiilor existente în cuprinsul referatului de evaluare, judecătorul se va orienta asupra măsurilor care trebuie luate în privința minorului, în funcție de elementele de fapt prezentate de către consilierul care a întocmit ancheta socială.

- Procedura

Evaluarea minorului este definită de caracterul său personal, aceasta realizându-se în baza mai multor întrevederi între copil și consilierul de probațiune. Este posibil însă ca minorul să nu coopereze cu consilierul de probațiune, situație în care cel însărcinat cu întocmirea referatului va menționa în cuprinsul acestuia refuzul inculpatului. Alături de referat va fi atașată și declarația minorului prin care își exprimă refuzul de a colabora. În ipoteza în care inculpatul nu este găsit, consilierul va redacta o adresă privind imposibilitatea de a redacta referatul de evaluare, pe care o va înainta instanței de judecată²⁶.

Lăsând la o parte situația de excepție în care inculpatul nu este găsit, în practica judiciară au fost identificate situații în care instanța de judecată a fost

²⁴ Conform prevederilor art. 97 și urm. Cod procedură penală.

²⁵ Bogdan Micu, Alina-Gabriela Păun, Radu Slăvoiu, *Procedură penală. Curs pentru admiterea în magistratură și avocatură. Teste-grilă*, Ed. Hamangiu, 2014, p. 81.

²⁶ Mihail Udroi, *Procedură Penală. Partea Specială*, Ediția 4, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 561.

nevoită să cenzureze anumite hotărâri judecătorești care au fost luate în baza unor referate de evaluare doar formale, fără o investigare reală a situației minorului. Spre exemplu, aceeași anchetă socială anterioară nu poate fi folosită într-o nouă cauză împotriva aceleiași persoane; acest fapt ar însemna ca aceeași anchetă să fie folosită pe toată perioada minoratului, nefiind luate în considerare schimbările care au avut loc între cele două momente temporale. În doctrină este susținută opinia potrivit căreia ancheta socială se va efectua chiar dacă între timp inculpatul devine major, datorită implicațiilor pe care acesta le are. De asemenea, dacă referatul nu a fost întocmit de o autoritate competentă se va considera că referatul nu este valabil, iar obligativitatea solicitării și întocmirii anchetei sociale nu a fost îndeplinită²⁷.

În conformitate cu dispozițiile art. 116 Cod penal, în vederea efectuării evaluării minorului, potrivit criteriilor prevăzute în art. 74 din același act normativ, instanța va solicita serviciului de probațiune întocmirea unui referat care va cuprinde și propuneri motivate referitoare la natura și durata programelor de incluziune socială pe care minorul ar trebui să le urmeze, precum și alte obligații ce pot fi impuse acestuia de către instanță. Prin întocmirea referatului de evaluare se urmărește identificarea tuturor condițiilor care au stat la baza comportamentului deviant al delincventului juvenil în scopul aplicării în mod corespunzător a unei măsuri educative care să producă efecte eficiente în procesul de reeducare. Se poate afirma că rolul principal al referatului de evaluare este acela de a oferi un plus de ajutor instanței în procesul de individualizare a măsurilor educative.

La întocmirea referatului de evaluare, consilierul de probațiune poate colabora cu asistenți sociali, psihologi, consilieri școlari, pedagogi, medici sau alți specialiști. De asemenea, la solicitarea sa, instituțiile și organizațiile în evidența cărora s-a aflat sau se află minorul pentru îngrijire, tratament sau protecție socială ori educație pun la dispoziția sa, în termen de 7 zile, informațiile care prezintă relevanță pentru procesul de evaluare.

Atitudinile și principiile de lucru ale consilierului de probațiune, necesare în lucrul cu clienții, începând chiar din faza întocmirii referatului de evaluare, sunt: atitudine nediscriminatorie, respect, acceptare necondiționată, transparență și onestitate, oferirea unui model pro-social de comportament și confidențialitate²⁸.

Conform prevederilor capitolului III ind. 1 din H.G. 1079/2013 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a dispozițiilor Legii nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune²⁹, respectiv art. 14 ind. 1-14

²⁷ Ion Neagu, Mircea Damaschin, *Tratat de Procedură Penală. Partea Specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 521.

²⁸ Pentru o prezentare detaliată, a se vedea Doina Mihaela Boboș, Mariana Drăgoțoiu, Dumitru Pușcașu, *Ghid de bune practici. Referatul de evaluare*, Anul I, nr. 7/2002, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2002, p. 6 și urm.

²⁹ Publicată în Monitorul Oficial nr. 5 din 7 ianuarie 2014, astfel cum a fost completată prin H.G. 603/2016, publicată în Monitorul Oficial nr. 695 din 7 septembrie 2016.

ind. 27, în desfășurarea activității de probațiune, șeful serviciului sau, după caz, al biroului de probațiune verifică din oficiu competența structurii pe care o conduce, în cazul în care se constată necompetența materială sau teritorială [potrivit art. 32 alin. (2)-(5) din Legea nr. 252/2013, cu modificările și completările ulterioare], urmând să redirecționeze *pe cale administrativă* solicitarea organului competent. Conflictul de competență dintre două birouri de probațiune sau dintre două servicii de probațiune se rezolvă de către șeful ierarhic superior comun, care se pronunță în termen de 3 zile lucrătoare de la data sesizării, printr-o dispoziție, care se comunică birourilor sau, după caz, serviciilor de probațiune.

Evaluarea minorilor se realizează pentru următoarele categorii de persoane: a) inculpații care au săvârșit fapta în timpul minorității, indiferent de vârsta pe care o au în momentul realizării evaluării; b) persoanele care au săvârșit fapta în timpul minorității și care se află în executarea unei măsuri educative neprivative de libertate; c) persoanele care au săvârșit fapta în timpul minorității și care se află în executarea unei măsuri educative privative de libertate.

Evaluarea inculpaților minori se realizează la solicitarea organului de urmărire penală sau la solicitarea instanței de judecată de către biroul de evaluare prezentențială din cadrul serviciului de probațiune în a cărui circumscripție teritorială se află locuința minorului, respectiv unitatea de arest, în ipoteza minorului aflat într-una din situațiile de limitare a dreptului de a circula liber, rezultatul activității de evaluare consemnându-se într-un document intitulat referat de evaluare, inclusiv în situațiile vizate de art. 170 ind. 27 alin. (3) din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată, cu modificările și completările ulterioare³⁰, respectiv în cazul în care referatul de evaluare este solicitat pentru un minor străin, consilierul de probațiune contactând totodată și structura teritorială pentru imigrări, în vederea obținerii datelor referitoare la persoana acestuia și la situația șederii pe teritoriul României.

Etapele întocmirii referatului de evaluare sunt următoarele: după alocarea cazului, consilierul de probațiune desemnat să întocmească referatul de evaluare procedează după cum urmează: stabilește locul, data și ora primei întrevederi cu inculpatul minor, precum și cu părintele acestuia sau, după caz, cu tutorele, curatorul ori persoana sau reprezentantul instituției căreia i s-a încredințat îngrijirea și supravegherea minorului; derulează prima întrevedere cu inculpatul minor și cu părintele acestuia sau, după caz, cu tutorele, curatorul ori cu persoana sau reprezentantul instituției căreia i s-au încredințat îngrijirea și supravegherea minorului; stabilește, în funcție de particularitățile cazului, și alte întrevederi cu minorul și cu părintele acestuia sau, după caz, cu tutorele, curatorul ori cu persoana sau reprezentantul instituției căreia i s-au încredințat îngrijirea și supravegherea minorului; în situația în care, din motive obiective, întrevederile prevăzute

³⁰ Republicată în Monitorul Oficial nr. 411 din 27 mai 2019.

anterior nu pot avea loc, informații suplimentare pot fi obținute și telefonic; pentru realizarea evaluării, consilierul de probațiune responsabil de caz identifică și contactează persoanele și instituțiile care ar putea furniza informații utile despre minor, nivelul instrucției școlare, comportamentul acestuia, mediul social și familial, starea de sănătate și eventualele probleme de adicție; atunci când consideră necesar, solicită date suplimentare de la diverse instituții publice sau specialiști din comunitate; în fine, pe baza informațiilor obținute, întocmește referatul de evaluare și îl supune spre analiză și avizare șefului biroului de evaluare prezentențială.

În vederea convocării inculpatului minor, care se face prin scrisoare recomandată cu confirmare de primire, agenți procedurali, personal al serviciului de probațiune, convorbire telefonică consemnată ulterior în scris, prin notă telefonică, poștă electronică sau prin orice alt mijloc ce asigură dovada primirii convocării, consilierul de probațiune responsabil de caz transmite minorului o convocare de a se prezenta la sediul biroului de probațiune, precizând data și ora stabilite pentru întrevedere, locul întrevederii, datele de contact ale biroului de probațiune, precum și numele consilierului de probațiune responsabil de caz, specificând și necesitatea însoțirii minorului de către unul dintre părinții acestuia sau, după caz, de către tutorele ori persoana sau reprezentantul instituției căreia iau fost încredințate îngrijirea și supravegherea minorului, iar atunci când stabilește pentru desfășurarea întrevederii un alt loc decât sediul serviciului de probațiune, consilierul de probațiune menționează în conținutul convocării adresa respectivului loc, precum și alte informații necesare, astfel încât să permită minorului și însoțitorului său deplasarea în timp util la sediul serviciului de probațiune sau la locul stabilit pentru desfășurarea activității de evaluare. Cu toate acestea, întrevederea nu este împiedicată de inexistența sau neprezentarea persoanelor ante-menționate.

Referatul de evaluare trebuie să fie redactat într-o manieră obiectivă, clară și coerentă, conform structurii stabilite în Anexa nr. 3, respectiv cuprinzând următoarele capitole: a) introducere; b) sursele de informații; c) date privind persoana minorului; d) riscul de săvârșire a unor infracțiuni; e) concluzii și propuneri.

După completarea datelor cuprinse în introducere, celelalte capitole ale referatului de evaluare sunt prezentate pe scurt, evitându-se pe cât posibil folosirea unor termeni de specialitate sau a unor exprimări care ar face dificilă înțelegerea conținutului referatului de evaluare. Referatul de evaluare poartă pe prima pagină, în colțul din stânga sus, antetul serviciului de probațiune, iar în colțul din dreapta sus, mențiunea «Operator de date cu caracter personal», codul de identificare aferent, precum și mențiunea «Strict confidențial după completare». Referatul de evaluare se întocmește în două exemplare, fiecare exemplar fiind ștampilat pe ultima pagină și semnat de către șeful biroului de evaluare prezentențială, respectiv de către consilierul de probațiune care l-a întocmit. Un exemplar al referatului de evaluare se înaintează organului judiciar, iar un exemplar se păstrează în

serviciul de probațiune. Fiecare pagină a referatului de evaluare se numerează, menționându-se numărul de ordine al paginii și, la finalul documentului, numărul total de pagini. În cazul în care în conținutul referatului de evaluare rămân pagini sau spații libere, acestea se vor bara după întocmirea referatului de evaluare.

Capitolul «Introducere» cuprinde următoarele informații: numele, prenumele, data și locul nașterii minorului, adresa de domiciliu sau adresa unde locuiește, infracțiunea săvârșită, organul judiciar care a solicitat referatul, numărul dosarului penal, termenul de judecată, numărul și data înregistrării solicitării, termenul de predare către organul judiciar, precum și numele și prenumele consilierului de probațiune care a întocmit referatul.

Capitolul «Sursele de informații» cuprinde aceste surse care au fost utilizate pentru întocmirea referatului de evaluare sunt prezentate sintetic, avându-se în vedere atât persoanele cu care au avut loc întrevederi, cât și eventualele documente consultate. Pentru fiecare persoană contactată în vederea obținerii de informații se vor face următoarele precizări: numele și prenumele persoanei, precum și legătura acesteia cu minorul inculpat, numărul de întrevederi sau convorbiri avute, data și locul acestora, refuzul de cooperare sau eventualele îndoieli privind acuratețea informațiilor. Acesta va cuprinde și mențiuni privind sursele de informații la care nu a fost posibil accesul și demersurile realizate pentru contactarea sau accesarea acestora.

Capitolul «Date privind persoana minorului» se referă la: a) mediul familial și social; b) starea de sănătate și adicții; c) evoluția școlară și nivelul pregătirii profesionale; d) analiza comportamentului infracțional. Datele privind mediul familial fac referire la aspecte precum: condițiile în care s-a dezvoltat minorul, persoanele în întreținerea cărora se află sau pe care le are în întreținere și modul în care și-au îndeplinit îndatoririle referitoare la creșterea, educarea, supravegherea și îndrumarea minorului, relațiile existente în cadrul familiei, situația veniturilor și modul în care acestea acoperă nevoile familiei, atitudinea membrilor familiei față de comportamentul minorului, valorile promovate, rețeaua socială și legătura între sistemul relațional al minorului și infracțiune, dacă este cazul. Datele referitoare la eventualele adicții sau dependențe fac referire la aspecte precum: tipul acestora și la istoricul medical al inculpatului minor și al membrilor familiei, dacă aceste informații prezintă relevanță în raport cu situația minorului. Datele privind evoluția școlară și nivelul pregătirii profesionale fac referire la aspecte precum: situația școlară sau profesională actuală, la istoricul pregătirii, oportunitățile sau restricțiile legate de procesul de educație și pregătire.

Analiza comportamentului infracțional cuprinde referiri la aspecte precum: trecutul infracțional, respectiv la tipul infracțiunii sau infracțiunilor săvârșite în trecut și decizia organului judiciar referitoare la acestea, precum și la modalitatea de săvârșire a infracțiunii sau infracțiunilor pentru care a fost solicitat referatul, la factorii care au influențat comportamentul infracțional ce face obiectul cauzei

penale în curs, respectiv la atitudinea față de victimă și față de comportamentul infracțional. Referatul de evaluare poate face referiri și la starea de sănătate, evoluția minorului din punct de vedere fizic, afectiv, moral și intelectual, în măsura în care aceasta a influențat sau poate influența comportamentul infracțional. În cazul în care unui minor i se întocmesc mai multe referate de evaluare pe parcursul derulării procesului penal, în capitolul referitor la datele despre persoana minorului se va face referire la schimbările intervenite în situația minorului și evoluția socio-comportamentală a acestuia între momentele evaluărilor.

Capitolul «Riscul de săvârșire a unor infracțiuni» face referire la factorii inhibitori și factorii favorizanți ai comportamentului infracțional și cuprinde estimarea nivelului de risc, precum și tendințele acestuia în funcție de factorii identificați.

Capitolul «Concluzii și propuneri» conține propuneri motivate referitoare la natura și durata programelor de reintegrare socială care se recomandă a fi aplicate, precum și referiri cu privire la obligațiile care pot fi impuse minorului, în scopul reducerii riscului săvârșirii unor infracțiuni. Mențiunile cu privire la programele prevăzute la alin. (1) pot conține și detalii privind oportunitatea aplicării unui program de reintegrare, în acord cu nevoile minorului, precum și disponibilitatea unui astfel de program la nivelul comunității, condiții în care se face referire și cu privire la durata acestuia. Capitolul final conține propuneri cu privire la măsura educativă considerată a fi potrivită pentru minor, în corelație cu propunerile prevăzute la alin. (1) și (2).

Conținutul capitolului «Riscul de săvârșire a unor infracțiuni» și al capitolului «Concluzii și propuneri» în caz de refuz de colaborare a minorului, evidențiază atitudinea inculpatului minor cu privire la faptă, precum și gradul de asumare a consecințelor comportamentului infracțional, fără a evalua riscul de săvârșire a unor infracțiuni, dacă nu dispune de suficiente informații. Pe de altă parte, în cazul în care inculpatul minor nu este găsit, este plecat din țară ori locuiește în alt stat și întrevăderea de evaluare nu poate fi realizată, consilierul de probațiune informează printr-o adresă organul judiciar despre imposibilitatea întocmirii referatului de evaluare, făcând mențiune despre toate datele obținute, demersurile efectuate pentru contactarea minorului, inclusiv cele referitoare la colaborarea cu organele de poliție și cu membrii familiei minorului sau cu alte surse relevante.

Considerăm oportun a evidenția o serie de tehnici folosite de consilierul de probațiune în vederea întocmirii referatului de evaluare, conform Ghidului de bune practici³¹, respectiv sursele principale de informare. Astfel, prima sursă de informație consultată este dosarul penal, din care se extrag datele principale de identificare antecedentele și situația familială și socială, pe baza cărora se pregătește și primul interviu.

³¹ A se vedea *infra* 28;

În această fază introductivă, se adresează o serie de întrebări care au ca scop extinderea plajei de intervievare, rezolvarea eventualelor probleme ale minorului, încurajarea lui în a coopera cu ofițerul de probațiune, direcționarea informațiilor spre ceea ce prezintă interes – utilizându-se cu precădere întrebări deschise, care au un caracter non-directiv și cu o evidentă eficiență redusă în cazul clienților vorbăreți, ostili sau irascibili, dar care evidențiază cadrul de referință propriu și ajută subiectul să dezvolte o motivație adecvată unei relații pozitive de comunicare. Întrebările închise sunt folosite atunci când a fost obținută deja o anumită cantitate de informații, dar sunt necesare detalii în plus, când situația e confuză sau consilierul de probațiune dorește să exercite un control mai mare asupra conținutului, când se urmărește reducerea interacțiunii și a gradului de emoționalitate a interviului sau atunci când există limite de timp pentru intervievare.

Cele mai importante tipuri de întrebări care este necesar a fi folosite sunt cele directe, care implică în mod direct responsabilitatea subiectului pentru răspunsul dat (de exemplu: „Ce anume simți în legătură cu noua ta locuință?”); indirecte, unde responsabilitatea este difuză (de exemplu: „Care sunt sentimentele în familia ta în legătură cu noua locuință?”); centrate pe diferite perioade de timp (de exemplu: „Ce s-a întâmplat cu sănătatea ta în ultimul an?” sau „Care este starea ta de sănătate în momentul de față?”); centrate pe identificarea gândurilor (de exemplu: „La ce te-ai gândit înainte să deschizi mașina căreia îi rămăsese un geam deschis?”), a sentimentelor (de exemplu: „Ce ai simțit în acel moment?”) sau a comportamentelor (de exemplu: „Ce ai făcut atunci...în mod concret?”); de clarificare/concretizare (de exemplu: „Te rog să-mi explici concret la ce te-ai referit atunci când....?”).

Pe de altă parte, cele mai frecvente erori în formularea întrebărilor sunt: sugerarea răspunsurilor – se bazează pe o preconcepție a consilierului despre care/cum are să fie răspunsul subiectului (de exemplu: „În mod sigur îți iubești și respecti părinții, nu?”); întrebările duble –apar în special la începători, care pun mai mult de o întrebare printr-o adresare astfel că minorii răspund, cel mai adesea, la cea mai puțin solicitantă dintre ele (de exemplu: „De cât timp există conflicte între voi? Ce se întâmplă în aceste situații conflictuale?”), iar consilierul poate uita că nu s-a răspuns la întrebarea de origine; sau mult prea uzitatul „de ce?”, foarte dificilă pentru subiect pentru că îi solicită o relatare în termeni raționali despre comportamentul său, pe care, de cele mai multe ori, nu o poate face, îi încurajează raționalizarea (justificarea) sau îi sporește sentimentul de frustrare. Pentru aceste motive, întrebările utilizate trebuie să fie comprehensibile, lipsite de ambiguitate și suficient de scurte (nu mai mult de una/două propoziții).

În faza de mijloc a interviului se urmărește a se determina care sunt deprinderile subiectului, consilierul de probațiune trebuind să planifice întinderea și adâncimea interviului prin abilitățile de explorare angajate atunci când se încearcă explicarea naturii problemei și a contextului în care aceasta se manifestă,

respectiv cu ajutorul tehnicilor nonverbale (contactul vizual permanent și postura corpului) și verbale (încurajarea subiectului - de exemplu: „înțeleg... hm.... Și atunci?“, sau parafrizarea - de exemplu: „Dacă te-am înțeles eu bine... cu alte cuvinte...“); respectiv prin abilitățile legate de profunzimea interviuării - clarificarea (oglindește ceea ce a spus subiectul, dar transpus într-un limbaj neutru, mai puțin încărcat de subiectivism), interpretarea (oferă un nou cadru de referință), confruntarea (vizează incongruențele dintre ce a spus subiectul în momente diferite) și suportul (include aprecieri despre abilități, calități, efortul subiectului de a se adapta sau de a rezolva problema).

În faza finală a interviuării, este necesară o sumarizare (adică o scurtă recapitulare a ceea ce a fost acoperit prin interviu, a deciziilor/concluziilor la care s-a ajuns) și o înregistrare a datelor (fiind important să se ia notițe pe parcursul interviului, cerându-se permisiunea și oferind explicații cu privire la necesitatea acestui demers).

Ascultarea activă este una din abilitățile de bază pe care un consilier de probațiune trebuie să și le dezvolte pentru a le utiliza atât în procesul de evaluare, cât și în cel de intervenție, ca parte activă în procesul de comunicare, ascultând cu atenție și pătrunzând în lumea interioară a persoanei pentru a înțelege situația din perspectiva subiectului, verificând propria înțelegere asupra celor relatate și ajutând persoana să pună în legătură diverse elemente (fapte, gânduri, emoții) pentru a putea percepe ansamblul și a-și exprima în mod autentic gândurile, trăirile sau emoțiile.

Felul datelor avute în vedere în timpul activității de culegere a informațiilor, pe categorii de surse: mediul familial și social (prezentarea membrilor familiei - cine sunt, câți sunt, ce vârstă au, cu ce se ocupă, venituri, standard de viață; condiții de locuit; relațiile cu membrii familiei - inclusiv climat afectiv și suportiv; atitudinea familiei față de infracțiunea comisă de subiect, sistemul de valori familial; starea sănătății subiectului și a membrilor familiei; modalitățile de petrecere a timpului liber, apartenența la un grup social - inclusiv cheltuielile personale și sursa banilor de buzunar; consumul de alcool/droguri sau alte vicii ale subiectului sau a membrilor de familie; istoricul infracțional al membrilor familiei; imaginea clientului și a familiei în comunitate); nivelul instrucției școlare și profesionale (nivelul de studii; succese și insuccese școlare sau profesionale - absentism, repetenție și abandon; interesul pentru actul educațional sau profesie manifestat de client - inclusiv aspirațiile profesionale; relațiile subiectului și a familiei sale cu colegii, profesorii, afinitățile sau antipatiile; pasiuni și activități extrașcolare și profesionale; locuri de muncă și stabilitate profesională); trecutul infracțional (cariera infracțională - condamnări anterioare), dacă a mai fost sau este urmărit/cercetat penal într-o altă cauză); comportamentul clientului înainte și după comiterea infracțiunii (probleme create în familie, școală, loc de muncă - număr, tip frecvență; atitudini față de normele și valorile sociale înainte și după

comiterea infracțiunii); factori favorizanți ai comportamentului infracțional (organizarea infracțiunii – cine a avut inițiativa, premeditarea, spontaneitatea, roluri asumate în cadrul comiterii infracțiunii; pattern-ul infracțional – tipul de infracțiune, tipul victimei, condițiile comiterii infracțiunii, frecvența, etc.; motivația infracțiunii – cauza comiterii infracțiunii; responsabilitatea față de propriul comportament infracțional; conștientizarea consecințelor faptelor sale infracționale/ atitudine față de faptă și victimă).

Scopul acestor demersuri are în vedere identificarea factorilor ce influențează conduita generală a persoanei, avându-se în vedere evaluarea riscului de comitere a unei noi infracțiuni, pericolul social, pericolul pentru victimă, personalul implicat în administrarea justiției, pericolul de sinucidere și autovătămare. Pentru a realiza acest lucru, se trec în revistă factorii identificați în cadrul referatului care influențează conduita generală a subiectului, atât pozitiv, cât și negativ, precum și capacitatea și nivelul motivației pentru schimbare. Se analizează apoi raportul de putere dintre factorii care influențează pozitiv și negativ conduita generală a inculpatului astfel încât să se poată face estimări asupra conduitei sale, iar în funcție de rezultatul obținut, se estimează riscul de recidivă ca fiind unul scăzut, mediu sau ridicat.

S-a demonstrat că posibilitatea de a comite infracțiuni este asociată statistic cu câțiva factori: vârsta la prima condamnare (cu cât aceasta este mai mică, cu atât riscul este mai mare), vârsta actuală (cu cât aceasta este mai mică, cu atât riscul este mai mare), sexul (băieții comit mai mult infracțiuni decât fetele, deci probabilitatea statistică pentru un bărbat de a comite infracțiuni este mult mai mare decât pentru o femeie), numărul de condamnări în perioada minoratului (cu cât acestea sunt mai multe, cu atât riscul crește), infracțiunea curentă și, de asemenea, dinamica infracțională, atitudinea antisocială, asocierea cu persoane cu comportament infracțional, impulsivitatea/lipsa autocontrolului, lipsa unor legături/relații afective apropiate, lipsa empatiei față de victimă, abuzul de substanțe, lipsa unui loc de muncă, problemele financiare, problemele legate de adăpost.

Ca și concluzie, pentru a estima riscul de recidivă, trebuie să analizăm factorii de risc statici (ce nu mai pot fi modificați și care, ca și comportament trecut, reprezintă cel mai bun predictor pentru un comportament viitor), factorii de risc dinamici și situaționali pentru evaluare, natura și frecvența acestora, gravitatea/gradul de relaționare cu comportamentul care îngrijorează și probabilitatea lor de apariție. În aceeași măsură însă, pentru o evaluare completă a riscului, trebuie să ținem seama și de factorii protectivi, care reprezintă punctele forte ale subiectului și care pot fi utilizate ca puncte de plecare pentru reducerea riscului și pe care se poate construi planul de control al riscului. Cu toate acestea, riscul de recidivă nu poate fi estimat cu acuratețe, mai ales în cazul în care infractorul să află la prima infracțiune din cauza lipsei unei serii de informații referitoare la

comportamentul infracțional anterior și de aceea este recomandabil a se analiza atent informațiile avute pentru o estimare cât mai corectă.

Redactarea efectivă a referatelor de evaluare reprezintă ultima etapă necesară pentru finalizarea/concretizarea muncii consilierului de probațiune, fiind produsul final care va fi prezentat instanței de judecată, astfel că această etapă constituie una deosebit de importantă, sumarizând întreg procesul legat de culegerea datelor, selectarea, analiza și sinteza lor. Așadar, modalitatea de redactare trebuie să respecte structura prevăzută de lege, cu conținutul reglementat (pe capitole), limbajul utilizat fiind simplu (dar nu simplist!), accesibil, clar, evitându-se utilizarea termenilor neuzuali și de specialitate, a jargonului sau citatelor excesive, precum și limbajul discriminatoriu.

- Probleme și soluții derivate din practica consilierilor de probațiune

Cu titlu de sinteză a tuturor aspectelor prezentate, văzând punctul și situațiile care comportă dificultăți practice în efectuarea referatelor de evaluare a minorilor (de exemplu numărul mare de solicitări legate de întocmirea unor astfel de referate, cu precădere în epoca anterioară modificării legislative din anul 2008, când procedura era utilizată atât în faza de urmărire penală, cât și în cea de judecată), concluzionăm că activitatea de evaluare trebuie efectuată cu multă conștiinciozitate, în considerarea importanței acestui demers de investigare pentru rezolvarea cauzei penale în care urmează să fie tras la răspundere un minor. Conform doctrinei relevante³², în cadrul activității de evaluare, trebuie să se urmărească lămurirea tuturor aspectelor care ar fi edificatoare în privința cauzelor și condițiilor care au influențat conduita antisocială a minorului, stabilindu-se cu maximum de fidelitate condițiile în care a trăit minorul pentru ca organele judiciare să poată aprecia posibilitățile de reeducare ale acestuia, în cazul în care minorului i s-ar aplica o măsură educativă care ar permite rămânerea lui în mediul din care a provenit.

Este foarte important ca persoanele chemate să întocmească o asemenea evaluare să aibă o anumită pregătire profesională, care să le permită înțelegerea importanței activității pe care o îndeplinesc, conform prevederilor art. 20 din Legea nr. 123/2006 privind statutul personalului din serviciile de probațiune³³, pentru a fi numită în funcția de consilier de probațiune persoana trebuie să îndeplinească, cumulativ, următoarele condiții: a) să aibă capacitate deplină de exercițiu; b) să nu aibă antecedente penale, să nu aibă cazier fiscal; c) să cunoască limba română, scris și vorbit; d) să fie aptă din punct de vedere medical și psihologic pentru exercitarea funcției, fapt dovedit pe baza testării medicale și psihologice de specialitate organizate în acest scop; e) să se bucure de o bună reputație; f) să fie licențiată în

³² Ion Neagu, Mircea Damaschin, *op. cit.* (2021), p. 585.

³³ Republicată în Monitorul Oficial nr. 613 din 30 august 2010.

asistență socială, psihologie, sociologie, pedagogie sau drept; g) să promoveze concursul organizat pentru ocuparea funcției pentru care candidează. În termen de 60 de zile de la angajare, persoana trebuind să prezinte direcției de specialitate dovada stabilirii reședinței în România.

Ulterior, consilierii de probațiune sunt obligați să aprofundeze cunoștințele teoretice în domeniul protecției victimelor infracțiunii, și ne referim aici la noțiuni de drept penal, procedură penală, criminologie, metodologia activității de probațiune și protecție a victimelor, noțiuni de psihologie, noțiuni legate de problema dependențelor, de dezvoltare și cooperare instituțională, psihologia dezvoltării, sociologie aplicată, informatică socială³⁴ etc.

Întocmirea unor referate de evaluare superficiale – cele mai frecvente probleme întâlnite în practică – au determinat instanțele să caseze anumite hotărâri în cuprinsul cărora s-au avut în vedere doar aspecte formale, fără o temeinică investigare a condițiilor de dezvoltare a minorului³⁵. Cu aceeași ocazie, s-a stipulat că nu poate fi primit același referat de evaluare ori de câte ori s-a pornit o urmărire penală, respectiv faptul că un asemenea referat utilizat într-o cauză anterioară nu poate fi folosit în cauza în discuție³⁶.

De asemenea, dacă la dosarul de urmărire penală există un referat de evaluare întocmit însă de o autoritate necompetentă ori datat anterior faptelor deduse judecării în cauza respectivă, se poate aprecia că soluționarea cauzei s-a realizat în lipsa activității de evaluare a minorului³⁷, concluzii perfect valabile și pentru ipoteza obligativității referatului de evaluare.

Apoi, în ceea ce privește ipoteza comiterii infracțiunii în timpul cât inculpatul era minor, efectuarea referatului de evaluare este obligatorie, chiar dacă la sesizarea instanței el împlinise deja vârsta de 18 ani, fiind judecat potrivit procedurii obișnuite, faptul că urmărirea penală sau judecata se desfășoară după majorat neputând înlătura necesitatea strângerii de date cu privire la situația minorului din perioada comiterii faptei (comportamentul acestuia, obiceiurile, conjunctura familială, situația școlară și socială etc.).

³⁴ Reprezintă mijlocul de cercetare prin care se examinează proiectarea și folosirea tehnologiei informației și comunicațiilor în interdependența cu mediul cultural și instituțional. Exemple ca rețele de calculatoare, comunicări științifice prin jurnale electronice și accesul public la Internet ilustrează idei cheie ale cercetării în informatica socială, precum importanța contextului social și a procesului de muncă, rețele socio-tehnice, accesul public la informație. Pentru detalii, a se vedea Marian Stoica, *Informatica socială*, articol publicat în Revista Informatica economică, nr. 4(24)/2002, accesat la adresa <https://revistaie.ase.ro/content/24/stoica24.pdf> la data de 17.04.2022;

³⁵ Decizia nr. 633/2005 a Curții de Apel București, secția I penală, în *Culegere de practică judiciară în materie penală*, 2005, pp. 51-52.

³⁶ La această concluzie s-a ajuns din epoca vechiului Cod civil din 1968, când se utiliza raportul de anchetă socială în cauzele penale, precursorul referatului de evaluare a minorilor – a se vedea Decizia penală nr. 108/1993 a Tribunalului județean Sibiu, în Revista Dreptul nr. 8/1994, p. 101.

³⁷ Decizia nr. 264/2005 a Curții de Apel București, secția a II-a penală, în *Culegere de practică judiciară în materie penală, op. cit.*, pp. 314-316.

Ulterior întocmirii referatului de evaluare există posibilitatea să se constate că s-au modificat considerabil elementele în baza cărora a fost evaluat minorul, caz în care, conform prevederilor art. 506 alin. (5) ind. 1 Cod procedură penală, organul de urmărire penală are posibilitatea de a solicita efectuarea unei noi evaluări. Această solicitare se poate face din oficiu sau în urma sesizării făcute de serviciul de probațiune, de minor ori de către părinți/tutore/curator sau persoana în îngrijirea sau sub ocrotirea căreia se află temporar minorul.

Potrivit art. 56 alin. (2) Cod procedură penală, în cauzele cu inculpați minori, instanța de judecată are obligația să dispună efectuarea referatului de evaluare de către serviciul de probațiune de pe lângă tribunalul în a cărui circumscriptie își are locuința minorul, potrivit legii, în situația în care efectuarea referatului de evaluare nu a fost solicitată în cursul urmăririi penale, potrivit dispozițiilor alin. (1). În egală măsură, potrivit art. 116 alin. (1) Cod penal, în vederea efectuării evaluării minorului, potrivit criteriilor prevăzute în art. 74 Cod penal, instanța va solicita serviciului de probațiune întocmirea unui referat care va cuprinde și propuneri motivate referitoare la natura și durata programelor de reintegrare socială pe care minorul ar trebui să le urmeze, precum și la alte obligații ce pot fi impuse acestuia de către instanță.

Așadar, referatul de evaluare este esențial în procesul soluționării cauzei penale, contribuind major la individualizarea judiciară a măsurilor educative care se impun a fi aplicate minorului în cazul condamnării, condiții în care este notabilă eliminarea din categoria viciilor de procedură care aveau aptitudinea de a determina aplicarea nulității absolute a încălcării dispozițiilor privitoare la efectuarea referatului de evaluare³⁸. Așadar, în ipoteza în care soluționarea cauzei are loc fără ca evaluarea minorului să fi fost efectuată (propriu-zis sau în cazurile care se asimilează acestei ipoteze, anterior menționate), viciul de procedură va fi analizat sub imperiul nulității relative, conform prevederilor art. 282 Cod procedură penală, atunci când prin nerespectarea cerinței legale s-a adus o vătămare drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului. Nulitatea relativă poate fi invocată de procuror, suspect, inculpat, celelalte părți sau persoana vătămată, atunci când există un interes procesual propriu în respectarea dispoziției legale încălcate. Nulitatea relativă se invocă în cursul sau imediat după efectuarea actului ori cel mai târziu în termenele prevăzute la alin. (4), încălcarea dispozițiilor legale prevăzute la alin. (1) putând fi invocată: până la închiderea procedurii de cameră

³⁸ Conform prevederilor art. 281 alin. (1) Cod procedură penală: „Determină întotdeauna aplicarea nulității încălcarea dispozițiilor privind: a) compunerea completului de judecată; b) competența materială și competența personală a instanțelor judecătorești, atunci când judecata a fost efectuată de o instanță inferioară celei legal competente; c) publicitatea ședinței de judecată; d) participarea procurorului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii; e) prezența suspectului sau a inculpatului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii; f) asistarea de către avocat a suspectului sau a inculpatului, precum și a celorlalte părți, atunci când asistența este obligatorie”.

preliminară, dacă încălcarea a intervenit în cursul urmăririi penale sau în această procedură; până la primul termen de judecată cu procedura legal îndeplinită, dacă încălcarea a intervenit în cursul urmăririi penale, când instanța a fost sesizată cu un acord de recunoaștere a vinovăției; sau până la următorul termen de judecată cu procedura completă, dacă încălcarea a intervenit în cursul judecății. Poate constitui un motiv pentru desființarea sentinței pronunțate în calea de atac a apelului dacă referatul de evaluare nu a fost depus la dosarul cauzei cel mai târziu anterior începerii deliberărilor, caz în care posibilitatea invocării nulității relative excedând judecății în primă instanță.

Similar procedurii aplicabile în cursul fazei de urmărire penală, dacă se constată că elementele în baza cărora inculpatul minor a fost evaluat s-au modificat considerabil, instanța de judecată poate dispune efectuarea unei noi evaluări. Solicitarea cu privire la schimbările intervenite se poate face din oficiu sau în urma sesizării făcute de serviciul de probațiune, de minor ori de către părinți sau, după caz, tutore, curator ori persoana în îngrijirea sau sub supravegherea căreia se află temporar minorul. Așadar, evaluarea inițială va fi completată cu analiza schimbărilor intervenite, ceea ce înseamnă că noua evaluare va reprezenta, în fapt, un supliment la referatul de evaluare existent la dosarul cauzei.

- Concluzii

Întreg demersul de față, pe lângă un pronunțat caracter teoretic, a vizat și o componentă practică din al cărei studiu a reieșit necesitatea îmbunătățirii, de pildă, a sancțiunii aplicate în cazul în care referatul de evaluare a minorului nu a fost efectuat sau a fost efectuat în mod incorrect. Apariția noului Cod de procedură penală a exclus din cadrul nulităților absolute efectuarea referatului de evaluare a minorului – în cuprinsul art. 281 privind nulitățile absolute, nu se mai regăsește și această ipoteză, așa cum era ea prevăzută în vechiul cod, la art. 194 alin. (2). Aspectul negativ al acestei schimbări legislative credem că rezidă în faptul că acest referat prezintă o „radiografie” complexă și extrem de utilă judecătorului, fiind un real ajutor în alegerea măsurii educative ce urmează a fi aplicate minorului infractor, materializând efectiv aspectele importante din punct de vedere social, datele familiale și analiza *de facto* efectuată de Serviciul de probațiune evidențiind posibilitățile reale de îndreptare a minorului sau, din contră, pericolul perpetuării comportamentului antisocial. Din acest punct de vedere, extinderea posibilității de pronunțare a unei hotărâri judecătorești care nu se bazează în mod necesar pe o anchetă socială a inculpatului poate deschide calea superficialității sau îndepărtarea de la stabilirea adevărului judiciar, obiectiv de bază în procesul penal.

În egală măsură, văzând analiza diferitelor acte normative care vizează instituția răspunderii penale a minorului, cu precădere cele privind evaluarea sa de către serviciul de specialitate competent, măsurile educative aplicabile, de fapt,

întreg sistemul punitiv gândit de legiuitorul român, a rezultat și dezideratul existenței unui act normativ unic care să reglementeze instituția minorității în sistemul de drept românesc, așa cum regăsim, de pildă, în legislația franceză sau cea spaniolă. Fără îndoială, implementarea efectivă a instanțelor specializate pentru minori și familie ar fi cheia de boltă a întregului proces de reformare a sistemului judiciar românesc, însă evoluția în acest sens presupune o schimbare de perspectivă legislativă care, raportat la modificările survenite în ultima decadă, pare puțin probabilă.

Bibliografie:

1. A. Andone-Bontaș și alții, *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015;
2. Doina Mihaela Boboș, Mariana Drăgotoiu, Dumitru Pușcașu, Ghid de bune practici. Referatul de evaluare, Anul I, nr. 7/2002, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2002;
3. Bogdan Buneci, Minorul. Subiect de drept din perspectiva interferenței criminalisticii cu normele procesual-penale, Ed. Universul juridic, București, 2019;
4. Anastasiu Crișu, *Drept procesual penal. Partea specială*, Ediția a 2-a, Editura Hamangiu, 2020, București;
5. Vintilă Dongoroz (coord.), *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea specială*, vol. II, Editura Academiei, 1976, București;
6. Bogdan Micu, Alina-Gabriela Păun, Radu Slăvoiu, *Procedură penală. Curs pentru admiterea în magistratură și avocatură. Teste-grilă*, Ed. Hamangiu, 2014;
7. Ion Neagu, Mircea Damaschin, *Tratat de Procedură Penală. Partea Specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2015;
8. Ion Neagu, Mircea Damaschin, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, Ediția a III-a, revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2021;
9. Mihail Udroi, *Procedură Penală. Partea Specială*, Ediția 4, Ed. C.H. Beck, București, 2017;
10. Andrei Zarafiu, *Procedură penală. Partea generală. Partea specială*, Ediția a 2-a, Editura C.H. Beck, 2015, București;
11. Aurora Ciucă, *Interesul superior al copilului. Noi sensuri ale unei „formule magice”*, articol publicat pe site-ul Universul Juridic Mag, accesat online la adresa: <https://www.universuljuridic.ro/interesul-superior-al-copilului-noi-sensuri-ale-u-nei-formule-magice/>;
12. Marian Stoica, *Informatica socială*, articol publicat în Revista Informatica economică, nr. 4(24)/2002, accesat la adresa <https://revistaie.ase.ro/content/24/stoica24.pdf>;

13. Andreea Varodi, Procedurile în cauzele cu minori. Faza de judecată, articol publicat pe site-ul [juridice.ro](https://www.juridice.ro), accesat la data de 13.04.2022: <https://www.juridice.ro/716664/procedurile-in-cauzele-cu-minori-faza-de-judecata.html>;

14. Manualul de drept european privind drepturile copilului, accesat online la adresa https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ROM.pdf;

15. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=IT>;

16. https://www.echr.coe.int/documents/convention_rom.pdf;

17. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>;

18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0064&from=NL>;

19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32012L0013>;

20. <https://e-justice.europa.eu/printContentPdf.do?printPdfAll=1&plang=ro&idTaxonomy=35998&action=printContentPdf&initExpCourtRes=1&useContId=188209>.